
ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 378.1:330

DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.15.1>

Варнавська І.В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Херсонський державний аграрно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3061-0665>

Varnavska Inna

Kherson State Agrarian and Economic University

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ САМООЦІНКИ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ

FORMATION OF PERSONAL AND PROFESSIONAL SELF-ESTEEM OF SPECIALISTS IN THE ECONOMIC SPHERE

У статті розглянуто основну роль професійної компетентності у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців економічної сфери; статус особистості, що має важливе значення для визначення її соціальних функцій-ролей. Проаналізовано поняття «самооцінка» як процес породження оцінок, система психічних явищ, що у реалізації оціночної функції, як місце і роль «штампованих» оцінок у процесі мислення, самореалізації діяльності, формуванні та функціонуванні самооцінки як особистісної властивості чи риси. Встановлено, що із урахуванням цього, наразі відсутні цілісні уявлення про сутність і механізми оціночного процесу, про структуру оціночного акту, про специфіку оцінок різного виду і їх класифікацію, про умови формування самооцінки. Зазначено, що самооцінка є особливою оцінкою особистості самої себе, своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей. Вона є важливою складовою особистості, від самооцінки залежать взаємовідносини фахівця економічного напрямку із колегами, клієнтами, його критичність, вимовність до себе, ставлення до успіхів і невдач. Тим самооцінка впливає на ефективність діяльності спеціаліста та його розвиток як особистості.

Ключові слова: фахівці економічної сфери, самооцінка, професійна компетентність, особистість, компетентнісний підхід, Я-концепція.

The article examines the main role of professional competence in the process of professional training of future specialists in the economic sphere; the status of an individual, which is important for determining his social functions-roles. The concept of "self-esteem" is analyzed as a process of generation of assessments, a system of mental phenomena that is involved in the implementation of the assessment function, as the place and role of "stamped" assessments in the process of thinking, self-realization of activities, formation and functioning of self-esteem as a personal property or trait. It was established that, taking this into account, there are currently no comprehensive ideas about the essence and mechanisms of the evaluation process, about the structure of the evaluation act, about the specificity of evaluations of various types and their classification, about the conditions for the formation of self-evaluation. The purpose of the article is to reveal the essence of the main components of the system of formation of personal and professional self-evaluation of specialists in the economic profile, which is based on a competence approach and is aimed at ensuring the professional readiness of the economist for professional activity. It is noted that self-esteem is a special assessment of the individual himself, his capabilities,

qualities and place among other people. It is an important component of personality, self-esteem depends on the relationship of an economic expert with colleagues, clients, his criticality, self-demandingness, attitude to successes and failures. It is emphasized that self-esteem affects the efficiency of a specialist's activity and his development as an individual. Self-esteem can be general and private (or specific): general self-esteem reflects a person's holistic attitude towards himself, his self-acceptance. With the normal development of the personality of an economic specialist, the general self-esteem should always be positive. This gives the specialist self-confidence and self-respect. Negative overall self-esteem leads to self-rejection, an inferiority complex, passive, inhibited behavior or, on the contrary, aggressiveness and bitterness; private self-esteem reflects a person's attitude to the results of any professional activity. Discrepancies between a specialist's real capabilities and his self-assessment can lead to serious personal problems. When self-esteem is high, failure in economic activity leads to emotional outbursts, resentment, and refusal of activity. Low self-esteem leads to anxiety, self-doubt, passivity. Self-esteem is also reflected in the assessment of the capabilities and results of other people's activities. With overestimated self-esteem, the specialist belittles the achievements of others, and with underestimation, on the contrary, he excessively exceeds them.

Key words: *experts in the economic sphere, self-assessment, professional competence, personality, competence approach, self-concept.*

Постановка проблеми. Професійна освіта – особливий тип професійної діяльності, якій має відповідати певна модель формування особистості спеціаліста з її специфічними інтересами, здібностями, певним поєднанням індивідуально-особистісних, психофізіологічних і фізичних властивостей. Найбільшу професійну значущість для майбутнього фахівця економічної сфери мають особисті якості, пов'язані з розумінням внутрішнього світу людей і гуманного до них ставлення.

З урахуванням практики, що склалася, побудована єдина інтегральна модель освіти в умовах системи підвищення кваліфікації, яка передбачає, що вибір змісту, технології освіти повинен ґрунтуватися на індивідуально-психологічних і особистісних властивостях, особливостях майбутньої професійної діяльності фахівця. Реалізація зазначеної освітньої моделі виключає ізоляцію або абсолютизацію професійної чи гуманітарної складової освіти; припускаючи гармонійне формування особистості і професійної самооцінки фахівця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проаналізувавши наукові роботи вітчизняних і зарубіжних учених щодо особливостей формування особистісної та професійної самооцінки фахівців, варто відзначити, що окремі аспекти застосування відображено в наукових працях Н. Ничкало, П. Лузан, Т. Герлянд, Л. Несторова, В. Манько, О. Слатвінської та ін.; підготовку фахівців економічного профілю до професійної діяльності вивчали дослідники Н. Волкова, А. Горкуненко, Г. Курдюмов, М. Левочко та ін.; аспекти професійних якостей майбутніх економістів розглядали І. Горностаєва, Т. Степанова та інші.

Люди, які мають високу потребу досягнення, віддають перевагу достатньо складним, індивідуальним завданням середнього рівня ризику із швидким отриманням ясного, відчутного результату. При цьому якість результату і роботи взагалі можуть бути найвищими. Для мотивації таких робітників бажано використовувати постійний зворотний зв'язок, ставити перед ними напружені складні завдання, допомогти реально оцінювати свої якості, тому що самооцінка таких робітників надто висока [1].

Формулювання цілей статті. Розкриття сутності основних складових системи формування особистісної та професійної самооцінки фахівців економічного профілю, яка ґрунтується на компетентнісному підході і спрямована на забезпечення фахової готовності економіста до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Роль професійної компетентності у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців економічної сфери визначається дослідженням статусу особистості та має важливе значення для визначення її соціальних функцій-ролей, які розглядаються взагалі як динамічний аспект статусу, реалізація зв'язків, заданих позиціями особистості у суспільстві. На це особливість поєднання в людській

особистості властивостей об'єкта та суб'єкта звернено увагу в педагогіці, соціології, психології. Професійна позиція і професійна компетентність особистості розглядається як характерна риса особистості щодо формування життєвих планів.

Управління людськими ресурсами, якщо розглядати цей термін як родове поняття щодо управління персоналом, є найважливішим професійним обов'язком всіх менеджерів компанії і є особливою сферою менеджменту, яка вирішує такі важливі завдання: уводить в дію і пов'язує всі бізнес-процеси підприємства; сприяє розвитку компанії за допомогою забезпечення успішності та стійкості організаційних змін; гармонізує взаємодію основних підсистем організації: технологічної, формальної, позаформальної і неформальної.

Сучасна економіка орієнтована на кадри, які набагато перевершують показники освіти більшості випускників як середньої, так і вищої школи. Доведено і те, що більш важливими та ефективними для успішної професійної діяльності є нерозрізнені знання, а узагальнені вміння, що виявляються у вмінні вирішувати життєві та професійні проблеми, здатності до спілкування, підготовка в галузі інформаційних технологій та ін.

Тому компетентнісний підхід є затребуваний, адже сучасна освіта потребує суттєвої модернізації. Рівень сформованості професійної позиції безпосередньо залежить від поєднання теоретичної і практичної діяльності слухачів у процесі навчання. Необхідно виділити такі стадії розвитку професійної позиції:

- формальна стадія (слухач є об'єктом навчальної діяльності);
- репродуктивна (як об'єкт майбутньої професійної діяльності, слухач намагається сформуванати професійну компетентність та індивідуальний стиль своєї діяльності);
- репродуктивно-творчий (слухач, виходячи з позиції суб'єкта професійної діяльності, активно внутрішньо перетворюється, опосередковуючи всі зовнішні впливи та, цим, визначаючи, які із зовнішніх причин беруть участь у процесі детермінації життя суб'єкта.);
- творча (характеризується активною суб'єктивною позицією, де індивід, як член суспільства, впливає нього).

Щодо фахівця економічної сфери одним із можливих конструктивних шляхів вирішення цього питання вважаємо: дослідження особливостей формування самооцінки особистості в системі міжособистісних відносин та умов її формування. І хоча термін «самооцінка» є одним з найбільш вживаних у роботах з психології і педагогіки особистості, – зміст цього поняття настільки невизначений, що в різних дослідженнях має концептуальний зміст, що зовсім не перетинається. Поняття «самооцінка», зазвичай, розглядається не як процес породження оцінок, не система психічних явищ, що у реалізації оціночної функції, а місце і роль «штампованих» оцінок у процесі мислення, самореалізації діяльності, формуванні та функціонуванні самооцінки як особистісного властивості чи риси. Із урахуванням цього, наразі відсутні цілісні уявлення про сутність і механізми оціночного процесу, про структуру оціночного акту, про специфіку оцінок різного виду і їх класифікацію, про умови формування самооцінки.

Так, у теорії особистості Карл Роджерс розгорнув певну систему понять, у яких люди можуть створювати і змінювати свої уявлення про себе, про своїх близьких. Він вважає, що той досвід, який виникає в людини у процесі життя і який він назвав «феноменальним полем», індивідуальний і унікальний. Аналізуючи структуру Я, Роджерс особливого значення надавав самооцінці, в якій виражається сутність людини, її унікальність. Роджерс наполягав на тому, що самооцінка має бути не тільки адекватною, а й гнучкою, яка змінюється залежно від ситуації. Ця постійна зміна, вибірковість щодо навколишнього і творчий підхід до нього при відборі фактів для усвідомлення, доводить зв'язок його теорії з концепцією «творчого Я» Адлера. У цьому Роджерс зазначав, як вплив досвіду на самооцінку, а й підкреслював необхідність відкритості для отримання досвіду, підкреслював значення сьогодення. Фахівці повинні навчи-

тися жити в ньому, усвідомлювати і цінувати кожний момент свого життя. Тільки тоді життя розкриється у своєму істинному значенні і лише тоді можна говорити про повну реалізацію, або як назвав це Роджерс, про повне функціонування особистості.

Я-концепція є визначальною у підході Роджерса. Деякі психологи навіть називають теорію Роджерса «теорією Я». Нам відомо, що Я-концепція означає концепцію людини про те, якою вона є. Роджерс визначає це поняття так: організований, послідовний, концептуальний гештальт (цілісність), складений з сприйняття властивостей «Я», або «мене» і сприйнятті взаємин «Я», або «мене» з іншими людьми та з різними аспектами життя, і навіть цінності, пов'язані з цими сприйняттями. Це гештальт, який доступний усвідомленню, хоча не обов'язково усвідомлений.

Під час вирішення проблеми формування професійної компетентності потрібно виявити можливості активної діяльності фахівця залежно від сформованої самооцінки, тобто, як оцінка індивіда іншими людьми сприяє розвитку позитивного чи негативного образу себе. Відповідно до теорії К. Роджерса, для будь-якої людини важливо, щоб її любили і приймали інші. Потреба в позитивній увазі, за Роджерсом, вперше з'являється як потреба немовляти в любові та турботі, а згодом вона виражає себе в задоволенні людини, коли її схвалюють інші, і фрустрації, коли нею незадоволені.

Згідно з Я-концепцією, осмислення людиною себе, або її Я-концепція («унікальність»), відображають ті характеристики, які людина сприймає як частину себе, як вона бачить себе у зв'язку з різними ролями, які відіграє в житті. Я-концепція включає як наше сприйняття того, які ми є («реальне-Я»), але й те, яким, ми вважаємо, мали бути зацікавленими, і хотіли б у результаті реалізації своїх можливостей. Тобто, «Ідеальне-Я», що відображає ті атрибути, які людина хотіла б мати, але поки не має, це «Я», яке людина найбільше цінує і до якого прагне наблизитися «Я-реальне».

Звідси випливає: уявлення індивіда про себе, тобто, концепція власного «Я», еволюціонуватиме відповідно до тих, що виникають перед ним ситуаціями і його власними діями; воно фактично формується, спираючись на різноманітний досвід, який йому доведеться пережити у спілкуванні з іншими людьми, та їх поведінки щодо нього. За Роджерсом, ця система уявлень і є «реальним-Я».

Звичайно, переробка інформації, що відноситься до нашого Я, включає схильність: індивід охоче пробачає свої невдачі, приймає похвалу за власні успіхи і багато в чому вважає себе вищим за середній. Така підвищена думка про себе дозволяє більшості насолоджуватися перевагами високої самооцінки.

Існує досить поширена думка, що багато людей мають низьку самооцінку (Б.Г. Ананьев, Р. Берне та ін.). Більшість людей зневажають себе, вважаючи, що вони ні на що не здатні, і їх не можна любити. Багато психологів погоджуються з цим і зазначають, що у всіх є комплекси неповноцінності, ті, у кого, здається, немає такого комплексу, лише вдають.

На підставі цього можна стверджувати: більшість людей мають гарну репутацію у самих себе. Дослідження самооцінки показали, що навіть відповіді людей із низькими показниками досягнень не виходять за межі середнього. І можна виділити умови, важливі у розвиток Я-концепції:

По-перше, для будь-якої людини важливо, щоб її любили та приймали інші – ця потреба у позитивній увазі розвивається як усвідомлення виникнення «Я»;

По-друге, людям необхідно позитивно розглядати себе – ця потреба у позитивній увазі до себе гарантує, що людина прагнучиме діяти так, щоб й інші, і вона сама схвально відгукувалися про її вчинки, тобто людина навряд чи поведеться не відповідно до Я-концепції, оскільки це не задовольнить потребу в позитивній увазі до себе. Зазвичай поведінка людини узгоджується з її Я-концепцією.

По-третє, людина, схильна до впливу авторитетних осіб, а оскільки такі особи позитивно ставляться лише до бажаної поведінки людини, виявляючи тоді увагу, любов, повагу (за принципом: «Я поважатиму, любитиму і прийматиму тебе тільки

в тому, якщо ти будеш таким, яким я хочу тебе бачити»), то індивід намагається відповідати стандартам, очікуванням і вимогам інших, поводить так, як потрібно, щоб отримати схвалення і визнання людей, і приховувати все те, що може не сподобатися цим авторитетним особам. Таким чином, створюються обумовлена позитивна увага чи умови цінності, які змушують людину обмежувати свою поведінку, спотворювати реальність, приховувати, пригнічувати власні бажання, думки, дії, бо навіть просто усвідомлені думки про заборонену поведінку можуть бути такими ж загрозливими, як і його прояви. Чим ширша ця ділянка прихованого, пригнічуваного, тим сильніше виражається «удаваність» у поведінці людини, тим більше наростає розрив між «Реальним-Я» і реальною поведінкою, а також між «Реальним-Я» та «Ідеальним-Я», тим більше утрудняється процес актуалізації і розвитку особистості.

По-четверте, єдиний спосіб не заважати тенденції актуалізації і розвитку особистості людини – це дати йому безумовну позитивну увагу, тобто людину люблять, приймають без критики і застережень.

Отже, індивід здатний до самооцінки і може самостійно знаходити шлях до розвитку своєї особистості. Описову складову Я-концепції найчастіше називають образом «Я» або уявленням про себе. У позначенні аспекту, що з ставленням себе, має місце набагато менша термінологічна визначеність. Це, насамперед, самооцінка, далі, самоповагу, саме прийняття, емоційно-ціннісне ставлення себе, і, просто, безпосереднє ставлення.

Розуміння Я-концепції як сукупності настанов «на себе» чітко зафіксовано особливо для фахівців економічного напрямку. Необхідно виділити три традиційні елементи установки (когнітивний, емоційний і поведінковий) щодо Я-концепції конкретизуються: образ «Я» – уявлення індивіда про себе; самооцінка – ефективна оцінка цього уявлення, яка може мати різну інтенсивність, оскільки конкретні риси образу «Я» можуть викликати більш-менш сильні емоції, пов'язані з їх прийняттям або засудженням; потенційна поведінкова реакція, тобто ті конкретні дії, які можуть бути викликані «Я» і самооцінкою.

Спираючись на психолого-педагогічні дослідження щодо Я-концепцію, можна дати повне, чітке визначення Я-концепції:

По-перше, спроба людини себе охарактеризувати містить тією чи тією мірою оціночний елемент, який визначається загальноприйнятими нормами, критеріями і цілями, уявленнями про рівень досягнень, моральними принципами, правилами поведінки тощо. Я-концепція окреслюється сукупність всіх уявлень індивіда себе, пов'язана зі своїми оцінкою.

По-друге, Я-концепція – відносно стійка, більшою чи меншою мірою усвідомлена, що переживається як неповторна система уявлень індивіда про себе. Я-концепція – цілісний, хоч і не позбавлений внутрішніх суперечностей, образ власного Я, що виступає як установка щодо самого себе і включає компоненти:

- когнітивний – образ своїх якостей, здібностей, зовнішності, соціальної значущості тощо (самосвідомість);
- емоційний – самоповагу, самознищення тощо;
- оціночно-вольовий – прагнення підвищити самооцінку, завоювати повагу тощо.

Можемо констатувати, що Я-концепція – передумова і наслідок соціальної взаємодії, що визначається соціальним досвідом. Її складові: реальне Я (уявлення себе у теперішньому часі), ідеальне Я (те, яким суб'єкт, на його думку, мав би стати, орієнтуючись на моральні норми), динамічне Я (те, яким суб'єкт має намір стати), фантастичне Я (те, яким суб'єкт хотів би стати, якби це виявилось можливим) та ін. Я-концепція – важливий структурний елемент психологічного вигляду особистості, що формується у спілкуванні та діяльності, ідеальне уявлення індивіда про себе.

Предметом самооцінки індивіда може бути його тіло, його здібності, його соціальні і професійні відносини, безліч інших особистісних проявів. Відповідно до цього

можна виділити систему приватних самооцінок. Однак, припустимо, що ці приватні самооцінки, взяті в їх динамічній сукупності, інтегруються в деяке узагальнене переживання, пов'язане з цілісним чином «Я».

Аналізуючи специфіку роботи фахівців економічного напрямку, визначаємо самооцінку як ставлення індивіда до себе, яке складається поступово і набуває звичного характеру; воно виявляється як схвалення чи несхвалення, ступінь якого визначає переконаність індивіда у своїй самоцінності, значущості.

Так, самооцінка відбиває ступінь розвитку в індивіда почуття самоповаги, відчуття власної цінності та позитивного ставлення до всього, що входить у сферу його «Я». Тому низька самооцінка передбачає неприйняття себе, самозаперечення, негативне ставлення до особистості. Оскільки узагальнена самооцінка є похідна від окремих (приватних) самооцінок, то в нас виникає питання, як індивід бере цю похідну, які особливості функціонування та будови оціночної системи уможливають інтеграцію приватних самооцінок у загальне почуття позитивності чи негативності ставлення індивіда до власної особистості. Різні спроби відповіді ці питання виявилися тісно пов'язані з уявленнями про будову системи саме відносини у роботі фахівця економічного спрямування.

Вирішення цих питань виходить з того, що система саме відносини є певним конгломератом приватних самооцінок; відповідно до цього глобальна самооцінка може бути зрозуміла та операціоналізована як прості складові приватних самооцінок. Набагато більш поширеною точкою зору є уявлення про те, що різні сфери та особливості особистості, які можуть виступати як об'єкти самооцінок, нерівнозначні, і самооцінки відіграють тим більшу роль, чим більш значущим є аспект, що оцінюється.

Відповідних уявлень дотримувалися багато дослідників. Вони вказують на узагальнену самооцінку, яка складається приватних самооцінок, «зважених» за суб'єктивним значенням. Принцип простого підсумовування приватних самооцінок, що застосовується при побудові діагностичних процедур, є нічим іншим, як проявом теоретичного невігластва, і, що мають бути зроблені кроки для врахування значущості пунктів та їх внеску в узагальнену самооцінку.

Нам імпонує інтерактивна гіпотеза, яку доречно використовувати для фахівців економічного напрямку, згідно з якою вплив специфічного аспекту «Я» на самооцінку варіює залежно від рівня самооцінки з цього аспекту та його значення для певних аспектів: їх високі рівні сильно збільшують загальну самооцінку, тоді як низькі рівні приватних самооцінок значно знижують.

Існують погляди, що приватні самооцінки особистісних якостей не безпосередньо пов'язані із загальною самоповагою, а організовуються у проміжний рівень, що задається сферами життєдіяльності суб'єкта чи його особистісних проявів. Одна з найпоширеніших моделей такого спрямування спирається на аналіз так званої «номологічної мережі» змінних самооцінки. Відповідно до цієї моделі, узагальнена самооцінка знаходиться на вершині ієрархії і може бути розділена на академічну та неакадемічну (пов'язану або непов'язану з успіхами у навчанні), остання ж поділяється на фізичні, емоційні та соціальні аспекти.

Можна, в такий спосіб, стверджувати Я-концепція і узагальнена самооцінка – це одне й теж. У розумінні самооцінки щодо компетентності акцент робиться на оцінюванні, тобто. порівнянні об'єкта чи події з деякими еталонами, і суттєвою характеристикою є переживання успіху чи невдачі. При цьому основою переживання є почуття впевненості у собі чи у своїх силах.

Ми згодні з думкою К. Роджерса, який поділяє загальне ставлення себе на самооцінку (ставлення себе як носію певних властивостей і гідностей) і саме прийняття – прийняття себе загалом, незалежно від своїх якостей і переваг. Розвести ці дві характеристики дуже складно, оскільки в самооцінці за будь-якою характеристикою обов'язково присутній і загальний рівень прийняття чи неприйняття себе. Проте

механізм формування цих двох сторін ставлення себе абсолютно різних. Самооцінка, за певною якістю, ґрунтується найчастіше на порівнянні своїх досягнень із досягненнями інших людей. Саме прийняття ж є не так оцінкою, як стилем ставлення до себе, загальною життєвою установкою, що формується у процесі онтогенезу, а також шляхом свідомих зусиль.

Так, позитивна Я-концепція визначається трьома факторами: твердою переконаністю в імпонуванні іншим людям, впевненістю в здатності до того чи того виду діяльності і почуттям власної значущості. Почуття власної значущості (або протилежне йому відчуття своєї нікчемності) – є похідними від загальної оцінки, яку індивід інтуїтивно вносить собі, оцінюючи два перші моменти: наскільки він імпоує та яка його компетентність. Таким чином, глобальна самооцінка не просто відображає деяке узагальнене почуття «за» або «проти» власного «Я» індивіда, а сама має складну будову, що визначається різними факторами і процесами. Самооцінка є емоційна реакція знання себе, і узагальнення цих емоційних реакцій відбувається з урахуванням узагальнення окремих аспектів образу «Я» в цілісну Я-концепцію. Варто переглянути тісний взаємозв'язок самооцінки і рівня домагання особистості.

Рівень домагань – це:

– рівень проблеми, досягнення якого є спільною метою серії майбутніх процесів (ідеальна мета);

– вибір суб'єктом мети чергової дії, що формується в результаті переживання успіху або неуспіху низки минулих дій (рівень домагань у певний момент);

– бажаний рівень самооцінки особистості (рівень Я).

Зрозуміло, що прагнення підвищення самооцінки в умовах, коли людина вільна у виборі ступеня складності чергової дії, призводить до конфлікту двох тенденцій – тенденції підвищити претензії, щоб отримати максимальний успіх, і тенденції знизити їх, щоб уникнути невдачі. Переживання успіху (чи неуспіху), що виникає внаслідок досягнення (або досягнення) рівня домагань, несе у собі зміщення рівня домагань у сфері складніших завдань (чи простіших). Зниження труднощі обраної мети після успіху або її підвищення після невдач (атипова зміна рівня домагань) вказують на нереалістичний рівень домагань або неадекватну самооцінку. Люди, які мають реалістичний рівень домагань, відрізняються впевненістю у своїх силах, наполегливістю у досягненні мети, більшою продуктивністю, критичністю в оцінці досягнутого. Неадекватність самооцінки може призвести до вкрай нереалістичних (завищених чи занижених) домагань. У поведінці це виявляється у виборі занадто складних чи занадто простих цілей, у підвищеній тривожності, невпевненості у своїх силах, тенденції уникати ситуацій змагання, не критичності в оцінці досягнутого, помилковості прогнозу тощо.

Висновки. Отже, самооцінка – оцінка особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей. Вона є важливою складовою особистості, тому самооцінка є важливим регулятором її поведінки. Від самооцінки залежать взаємовідносини фахівця економічного напрямку із колегами, клієнтами, його критичність, вимогливість до себе, ставлення до успіхів і невдач. Тим самооцінка впливає на ефективність діяльності спеціаліста та його розвиток як особистості.

Самооцінка тісно пов'язані з рівнем претензії фахівця, тобто ступенем труднощів цілей, що він ставить перед собою. Розбіжність між домаганнями і реальними можливостями, особливо у професійній діяльності прозводить до того, що спеціаліст починає неправильно себе оцінювати, внаслідок чого його поведінка стає неадекватною (виникають емоційні зриви, підвищена тривожність тощо). Самооцінка отримує об'єктивне вираження у тому, як фахівець оцінює можливості та результати діяльності інших (наприклад, принижує їх при завищеній самооцінці).

Також самооцінка може бути загальною і приватною (або конкретною): загальна самооцінка відображає цілісне ставлення людини до себе, її прийняття себе. За нормального розвитку особистості фахівця економічного напрямку загальна самооцінка

завжди має бути позитивною. Це надає спеціалістові впевненість у своїх силах, повагу до себе. Негативна загальна самооцінка призводить до неприйняття себе, до комплексу неповноцінності, до пасивної, загальмованої поведінки або, навпаки, до агресивності та озлобленості; приватна самооцінка відбиває ставлення людини до результатів своєї будь-якої конкретної діяльності. Приватна самооцінка тісно пов'язана з рівнем домагань, тобто зі ступенем труднощі завдань, які спеціаліст обирає для себе в тій чи тій галузі: чим вище він оцінює свої можливості, тим складніші завдання фахівець перед собою ставить. Приватна самооцінка може по-різному співвідноситися реальними досягненнями спеціаліста. Вона може бути заниженою, завищеною та адекватною.

Розбіжності між реальними можливостями фахівця та його самооцінкою можуть призводити до серйозних особистих проблем. У разі підвищеної самооцінки неуспіх в економічній діяльності призводить до емоційних спалахів, образ, відмови від діяльності. Занижена самооцінка призводить до тривожності, невпевненості в собі, пасивності. Самооцінка відбивається і на оцінці можливостей і результатів діяльності інших людей. При завищеній самооцінці спеціаліст принижує досягнення інших, а заниженою, навпаки, надмірно перевищує їх.

Отже, важливою умовою досягнення професійної компетенції майбутнього фахівця економічного спрямування є формування особистісної та професійної самооцінки. У свою чергу її формування неможливо розглядати без включення до практичної діяльності на аналізі певної теоретичної підготовки. Перспективи подальшого дослідження передбачають вивчення педагогічних умов, які сприятимуть підвищенню рівня професіоналізму у майбутніх спеціалістів економічного профілю.

Список використаних джерел:

1. Басва О.В., Басва Новальська Н.І., Згалат-Лозинська Л.О. Менеджмент і адміністрування : в 2 ч. Ч. II. Менеджмент : навч. посіб. / за ред. О.В. Басвої, Н.І. Новальської. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2017. 326 с.
2. Варнавська І.В. Саморозкриття і самопрезентація особистості у спілкуванні : *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії розвитку», 25-26 листопада 2022 р., м. Одеса. Ч. I.* Львів – Торунь : Liha-Pres, 2022. С.180–183.
3. Шахова О.Г. Соціальна психологія особистості : навчальний посібник. Харків : Контраст, 2019. 116 с.

References:

1. Bayeva O.V., Noval's'koyi N.I. (2017) *Menedzhment i administruvannya* [Management and administration]. Kyiv: DP "Vyd. dim "Personal", 2 ch.
2. Varnavs'ka I. V. (2022) Samorozkryttya i samoprezentatsiya osobystosti u spilkuванні [Self-disclosure and self-presentation of personality in communication]: *II Mizhnarodnoyi nauko-vo-praktychnoyi konferentsiyi "Mizhkul'turna komunikatsiya v konteksti hlobalizatsiynoho dialohu: stratehiyi rozvytku" (25-26 lystopada 2022 r., m. Odesa. Ch. I).* L'viv-Torun': Liha-Pres, pp.180–183.
3. Shakhova O.H. (2019) *Sotsial'na psykholohiya osobystosti* [Social psychology of personality]. Kharkiv: Kontrast.